

הערות והארות
בתורת מרן האור לציון יתקבלו במייל
a7205308@gmail.com

גליון 60
פרשת חוקת
תשפ"ו

לתרומות והנצחות
ומסירת שמות לברכה והצלחה
a7205308@gmail.com

אור מציצה

השיעור השבועי
מרן הגאון רבי בן ציון אבא שאול שליט"א
בית הכנסת אוהל רחל
רחוב פולנסקי ירושלים

מורינו הגאון רבי בן ציון אבא שאול שליט"א
ראש ישיבת אור לציון ירושלים

סימני טהרה בבעלי חיים טהורים

מזהירים מן הדין במקום שכבר יש איסור עשה

והנה ברמב"ם מבואר שהכלל שאין מזהירים מן הדין הוא רק כשאין שום איסור במקום שאליו מזהירים, אך כשיש כבר אזהרת עשה על אותו דבר, אפשר ללמוד בו לאו בק"ו, ומזהירים על זה מן הדין.

וביאור הדבר, כי לאחר שהתורה פירשה על כל דבר עשה, ופירשה לאו על אחד מהם, זה מוכיח שהתורה באה לומר לאו באחד מהם וזה ילך על כל הפרשה שנאמר בהם איסור עשה.

ולפי"ז א"ש, שיש מלקות על אכילת חמור וכד' שיש להם שני סימני טומאה, שלומדים בק"ו מגמל וכד' שיש לו רק סימן אחד, ושפיר ילפינן ומזהירים מן הדין היכן שיש אזהרת עשה.

דינים נוספים - התראה, פסול עדות, צירוף נבילה עם בע"ח טמאים

ויש לדון מה תהיה ההתראה במי שאוכל חמור, ולכא' ההתראה תהיה על איסור אכילת גמל, כי היא המקור של האיסור לאכול חמור, וצריך להתרות בצורה שנכתב האיסור בתורה.

ויש נפק"מ בעבירה שיש בה מלקות מלבד החיוב מלקות בעצמו, כמו שכותב רעק"א מדגיש, שהעובר על עבירה של מלקות נפסל לעדות, כי נחשב רשע שנא' אל תשת ידך עם רשע, משא"כ בסתם עבירות שיש לו רק עונש.

המנ"ח מביא מהרמב"ם, שאכילת חצי כזית חמור וחצי זית של פרה שנתנבלה אינם מצטרפים לכזית, כי זה איסור בהמה טמאה וזה איסור נבילה, אף שגם החמור הוא נבילה ויש לו דין טומאה נבילה, מ"מ לגבי האיסור אין עליו איסור נבילה דאין איסור חל על איסור, שהרי כבר חל עליו מחיים איסור אכילת בע"ח טמאים.

פירוט סימני טהרה של בעלי חיים טהורים

יש שבעה בהמות וג' חיות שמותרות באכילה, והתורה נתנה בהם סימנים, שאם מפרס פרסה ושוסעת שסע ומעלה גירה זה מותר באכילה.

ובגמ' בחולין יט. נותנת עוד סימנים, שכל הבהמות הטהורות אין להם שיניים עליונות [מלבד גמל שגם אין לו שיניים, אך יש לו ניבים בגדותו, ובכל אופן אין לטעות בו כי הם גמל רואים שהוא גמל שיש לו סימנים ייחודיים כגון הדבשת שאין לשאר החיות].

וסימן נוסף הגמ' מביאה, שמאחורי הבהמה הטהורה יש בשר שתי וערב לאחר שמקלף את העור. וכן נפסק בשו"ע.

מקור חיוב מלקות באכילת בעלי חיים טמאים - גדר הדין שאין מזהירים מן הדין אם אומרים זה גם במקום שבכלל מאתים מנה

הגמ' במכות ה: אומרת שאין מזהירין מן הדין, שאי אפשר ללמוד לאו בק"ו, וכדי שיהיה לאו צריך להיות מפורש בתורה. [וזה גם הביאור בדעת הרמב"ם שלא לוקים על מה שנדרש מיתור, אפילו שאינו נלמד בק"ו, כי לוקים רק על המפורש בתורה. ולדוגמא איסורי הנאה נלמד מיתור של לא יאכל לדעת הרמב"ם לא לוקים. אמנם דעת רבינו יונה שלוקים על איסורי הנאה].

והנה האיסור של אכילת רוב בעלי חיים טמאים, לא מפורש בתורה לאו, ורק כתוב בתורה על בעלי חיים טהורים "את זה תאכלו", ומכלל עשה שומעים שבעלי חיים טמאים אסור לאוכלם, אבל זה איסור עשה ולא לאו, ואיסור עשה דינו כעשה ולא כלאו.

והטעם שיש בו מלקות הוא מק"ו, דבגמל וארנבת וכד' שיש בו סימן אחד של טהרה, מפורש בתורה לאיסור, ק"ו לכל שאר בעלי החיים שיש להם שני סימני טומאה ואין להם סימן טהרה שאסורים.

ואף שאין מזהירים מן הדין, יש שביארו דהק"ו כאן שאני, דאין זה ק"ו סתם אלא בכלל מאתים מנה, דבכלל מה שהתורה אסרה סימן אחד של טומאה מונח ששני סימנים של טומאה גם אסורים, כי יש להם עכ"פ סימן אחד, ובזה אין סיבה שלא יקבל גם מלקות, ושאינו מכלל ק"ו שלומדים את האיסור לנושא אחר בו נאמר הדין שאין מזהירין מן הדין.

[ולכא' זה מוסבר רק לשיטות שסימנים של טומאה וטהרה הם הסיבות של הטומאה והטהרה כמו שהובא החקירה בשיעורים קודמים, דאז י"ל שאם סימן אחד של טומאה יוצר איסור, בודאי שגם שני סימנים כלול בהם סימן אחד, אך לפי הצד שזה רק סימן של טומאה, אפשר ששתי סימנים מורים על דבר אחר, ורק בתורת ק"ו אפשר ללמוד].

ונראה להוכיח לא כן, שגם על דבר שבכלל מאתים מנה נאמר הדין שאין מזהירין מן הדין, דבגמ' במכות יד. מבואר שאי אפשר ללמוד בק"ו אחותו שהיא בת אביו ובת אמו מאזהרת התורה על אחותו מאביו ועל אחותו מאמו, כי אין מזהירים מן הדין, אף שאחותו בת אביו ובת אמו היא גם בכלל אחותו מאביו וגם בכלל אחותו מאמו.

והטעם בזה, כי באמת יכול להיות שכל הדין הוא רק כשיש סימן אחד של טומאה, אך כשיש ב' סימנים זה מציאות אחרת, ורק בצורת ק"ו שזה מידה שהתורה נדרשת בו אפשר לאסור, דזה ודאי ששני סימנים זה יותר חמור מסימן אחד.

והגמ' נותנת סימן היכר בין בבהמה לחיה בקרניים שלה, ויש בזה הרבה פרטים שאין כאן מקומו, ובשו"ע בסי' פ' זה נפסק להלכה. והש"ך כותב על זה, שאין לנו להאריך בזה כי בין כך אין אנו אוכלים אלא דבר שיש בו מסורת, וכמו שנפסק ברמ"א לגבי סימני עופות. אמנם הפמ"ג כותב שיש חילוק בין עופות לבהמות, כי לדוגמא הסימן של עוף שהוא דורס אפשר שעכשיו הוא לא דורס ועוד מעט הוא ידרוס, אך בבהמות וחיות יש סימן ברור של מפרסת פרסה ושוסעת שסע, ולמה צריכים לאכילתם מסורת. ולכן כותב הפמ"ג בביאור דברי הש"ך, שכל מה שצריך מסורת על חיות זה לא על היתר אכילתם, אלא על אכילת החלב שלהם, שבשביל להתיר את החלב באכילה צריכים מסורת שאוכלים את החלב של חיה זו, כי אין אנו בקיאים מה הסימנים של חיה.

אמנם, הנה לגבי אכילת ג'רפה, בפשטות מותר לאוכלה, כי יש לה סימני טהרה, והיא ודאי מין חיה שאינה מצויה במקום יישוב, ומפורסם בעולם שאי אפשר לשחוט אותה כי לא יודעים את מקום שחיטתה. ובילדותי שהצעת דבר זה לפני מרן אאזמו"ר רבינו אור לציון זצ"ל, אמר לי שאין זה נכון כי כל הצוואר כשר לשחיטה, והטעם שאין אוכלים אותו הוא משום שאין בו מסורת.

ומוכח שסבר רבינו האור לציון זצ"ל שה"ח שאין פירוש דברי הש"ך כהפמ"ג, שכל המסורת שנצרך הוא רק לאכילת החלב של החיה, אלא כפשטות דברי הש"ך שאין לאכול שום בהמה וחיה ללא מסורת, וכמו שפסקו להלכה החי אדם והערה"ש שם, וכן מנהג ישראל בדורות האחרונים. [ובאמת זה חידוש של הש"ך, שצ"ע מקורו].

מחלוקת החזו"א והרב הרצוג בענין הנ"ל לגבי אכילת שור הודו, מנהג רבינו האור לציון באכילת צבי

כשהתחיל ייסוד השחיטה בארץ ישראל, רצו להרחיב את היתר השחיטה גם על בעל חיי ששמו ג'בוס (שור הודו), והחזו"א לא הסכים להיתר כי אין בהם מסורת ברורה. אמנם הרב הרצוג רצה להתיר, וכתב לחזו"א את טענותיו ובכלל זה כותב שהמניעה של החזו"א לאסור זה רגש שמגיע מקנאות ולא מגדרי ההלכה, ובמכתב של החזו"א משיב לו שכוונתו לאסור מן הדין, ובודאי החיי אדם והערה"ש היו אוסרים את זה אפילו שלא היה בהם קנאות.

ובתוך הטענות כותב הרב הרצוג שלדעתו אין זה סוג חדש שצריך עליו מסורת, אלא הוא ממש השור הרגיל, והחזו"א משיב לו כי לא שמע מזה, אך כבר נודע שיש הרבה הבדלים בין השוורים, ואפילו אם היו קהילות שנהגו לאוכלו (כמו שכתב הרב הרצוג) דעתי גם בזה להחמיר, כי לא לומדים ממנהג של אנשים שאין בו גברא רבה. ובפרט שהם לא החמירו כחומרת הש"ך, ולכן אכלו גם כשלא היה להם מסורת, ופשוט שאי אפשר להוכיח מזה שיש מסורת.

[מצינו דוגמא לזה, ברי"ף בביצה שכתוב שגם באר"י נוהגים לעשות ב' ימים ר"ה, ובבעה"מ כותב שהיה מנהג לעשות רק יום אחד בזמנו, והמלחמות משיב שהיו נוהגים כן כשלא היו חכמים בארץ ישראל, ולכן נהגו רק יום אחד, ולכן אפילו שנהגו כן אין לזה תורת מנהג].

לגבי אכילת צבי, מנהגנו לאכול, כן סיפרה לי סבתי ע"ה אשת רבינו מרן האור לציון זצ"ל, שהיו נוהגים לאוכלו מפעם לפעם כדי לשמור את המסורת, ופעם אכלו יחד עמו. [אך אינו ערב לחיך, וכיום אי אפשר לשחוט כי אין הרבה].

ביאור החילוק בין הסימנים שהגמ' נותנת בבהמות שאפשר לסמוך עליהם לסימנים שהגמ' נותנת בביצים שאי אפשר לסמוך עליהם

והנה מצינו בגמ' (חולין סד.) לגבי סימני ביצים, דבפשטות מספיק שיש לביצה כד וכד זה מוכיח שהביצה כשרה, אך הגמ' שם דנה אם אפשר לסמוך על סימני הביצה מדאורייתא או רק מדרבנן, כי הסימנים של הביצה לא נתפרשו בתורה. והגמ' מוכיחה שזה סימנים מדרבנן לחומרא, שאם אדם העיד על ביצה שאין בה כד וכד שהיא מביצה טהורה נפסל לעדות, אך לסמוך על זה כדי להתיר באכילה אסור לסמוך על זה, אפילו מדרבנן.

וההוכחה של הגמ' היא מסימני העופות, שאחד מסימני טהרה של עופות הוא שהקורקבן שלו נקלף, והגמ' מסתפקת אם צריך שיקלף ביד או שמועיל גם אם נקלף בסכין, ומקשה הגמ' אם סימני ביצים זה הוכחה להתיר, שישפוט את הספק של קורקבן ע"י שיראו את הביצים של אותו אחד שנקלף רק בסכין, ואם הגמ' נשארה בספק מוכח שאין הביצים הוכחה להכשיר. והטעם שבאמת זה לא סימן, מבואר בגמ' שביצים של העורב דומות לכד וכד.

ומעתה יש להקשות איך ניתן לסמוך על הסימנים שלא נאמרו בתורה על בעלי חיים, הרי בביצים מצינו שאין לסמוך על סימנים שלא נתפרשו בתורה, ואיך הגמ' נותנת סימנים לבעלי חיים.

והיה אפשר לדחוק, דבביצים יש יוצא דופן שהוא עורב, וכיון שיש יוצא דופן זה כבר לא סימן שאפשר לסמוך עליו, משא"כ בבעלי חיים. אך אין זה נכון, כי מצינו גם בבעלי חיים יוצא דופן - במפרסת פרסה כמו שמפורש בתורה, וכן בשיניים מצינו יוצא דופן בגמל [והיה אפשר לומר דסו"ס יש לו ניבים].

ועיקר הביאור נראה, דהספק של הגמ' בביצים היה האם זה נמסר למשה בסיני או שלא נמסר למשה מסיני, והגמ' פושטת שלא נמסר, ורק חכמים כפי מה שראו במציאות אמרו שיש לחשוש כן לחומרא, אך הסימנים של עופות שנאמרו בגמ' נמסרו למשה בסיני, וכמו שרואים בגמ' נט. שעל הסימן של השיניים מקשה הגמ' שאולי כמו שגמל יוצא דופן אולי יש עוד יוצא דופן, ומשני שליט הוא בעולמו ויודע שאין עוד בעלי חיים, ומסתבר שגם הסימן של שתי וערב בבשר הוא הלכה למשה מסיני, ולכן אפשר לסמוך על זה.

החילוק בין בהמה לחיה והנפק"מ ביניהם

הגמ' מאריכה להסביר מה הסימנים שמבדילים בין בהמה לחיה, שגם בתוך החיות הטהורות יש חילוק בין בהמה לחיה, ושורש החילוק הוא שבהמה היא משמשת את האדם בביתו, וחיה היא חיית הארץ שלא חיה עם בני האדם.

ולדוגמא התוס' מקשים, למה בעופות צריך סימנים ולא סומכים על הרוב, כי רוב הבעלי חיים טהורים כי לכן התורה מנתה את הטהורים. ומתרגמים דאמנם המינים הטהורים של העופות טהורים, אך בתוך המינים הטהורים יש הרבה סוגים של אותו מין. [וצ"ע בדבר זה, שהרי רוב הביצים הם כד וכד ואעפ"כ צריך לבדוק, ולא הולכים אחרי רוב, ולא נתברר הדבר מתי כן מועיל רוב].

אותו דבר יש בבעלי חיים, שיש הרבה סוגים בתוך כל בהמה, והגמ' מאריכה בכל אחד האם נחשב חיה או בהמה.

ויש בין חיה לבהמה ג' נפק"מ, איסור אכילת חלב נאמר רק בבהמה ולא בחיה, מצות כיסוי הדם נאמר רק בחיה ולא בבהמה, וכן לגבי כשרות למזבח שרק בהמה יכולה להיקרב על המזבח. [ולדעת חלק מהראשונים גם איסור בשר וחלב נאמר מדאורייתא רק בבהמה ולא בחיה].

הקב"ה הקדים תרופה למכה, ברא את כח התשובה לפני בריאת העולם, ר' שמשון פינקוס זצ"ל היה אומר שלברוא את העולם בלא תשובה זה אכזריות. הקב"ה ידע מה הולך להיות, כמה אנשים עלולים ליפול בפח העבירות, וברא תשובה. לא קשה לעשות תשובה. אדם צריך רק להחליט שהדרך שהוא עשה זה טעות. אפילו שיש אחרי זה גם תיקונים למיניהם, אבל ברגע שעשה תשובה הוא מחוץ לעבירה. הפער בין אדם שנשאר תקוע עם החטא לבין אדם שעשה תשובה, זה פער עצום. הכח של תשובה אי אפשר לתאר אותה.

הגר"א אומר שהאדם קודם בואו למשפט לאחר אריכות ימיו, מה היה יכול לעשות בעולם הזה, והאדם רוצה לעשות תשובה, אומרים לו הזמן עבר, בדקה אחת.

לאחר שנחרב בית המקדש, על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו, אמר להם ירמיה נשבע לכם שאם פעם אחת הייתם בוכים ככה לא היה נחרב בית המקדש. אדם יש לו עוצמה, לשנות ולפתוח את החיים מחדש.

זה דבר שנאמר תמיד. וביותר עכשיו, בחודש תמוז (ובערב ר"ח). אין שום סיבה לעשות תשובה, הימים הם ימים רגילים, אבל בדיוק לכן זה הזמן. לעשות תשובה בימים רגילים זה דבר גדול. אדם שאין לו קביעת עיתים לתורה, אפילו בן תורה שלא מתקדם בלימוד התורה, זה הזמן לעשות את המהפך, שום דבר לא מאיים עליו, אין שום סיבה לעשות את זה, רק ההחלטה של האדם לעשות את זה. הלא המחנת התורה לפניך, אפשר לצאת החוצה, למה אתה נשאר בפנים. אדם צריך לקחת את הדברים בכל הכח והעוצמה, לקבוע איך הוא מנהל את החיים שלו.

קראנו את פרשת קורח. כולם מתמקדים על הליכתו של קורח לאבדון, אפילו שלעתיד לבוא נאמר מוריד שאול ויעל. למעשה הוא הלך לאבדון. כולם שואלים איך קורח לא ראה שהמן ירד רחוק מביתו, שמשוה צדיק והוא הרשע, יש אומרים שהמן ירד לפי כללות האדם, וכיון שקורח היה שלם בקדושה ובמצוות ירד לו המן סמוך לבית, וזה דבר שצריך לדעת אם הוא נכון.

התירוץ המקובל הוא, שבאמת המן ירד רחוק מביתו, אך הוא אמר שזה גופא מזה שירד רחוק מביתו מוכח שלא עשה בסדר במה שהסכים עם משה לחכות למחר, היה עליו לעמוד על דעתו. רואים מכאן, שכשאדם רוצה לעשות עבירה אין מה שיעצור אותו.

היו ארבעה אנשים שהיו שותפים עם קורח, בני קורח דתן ואבירם ואון בן פלת. הנה און בן פלת לא עשה תשובה עם כל הגדרים, הוא סך הכל נמנע מעשיית העבירה, בני קורח הספיק להם להרהר תשובה בליבם, וכבר ניצלו מהבליעה של האדמה. אפילו שקשה לעצור אדם מעשיית העבירה, אך דבר קטן מאוד נדרש ממנו שינצל.

היה הרב מפנוביץ זצ"ל נוסע לדרום אפריקה קודם השואה לאסוף כסף ליישבתו, אפילו שסימנים לאו דאורייתא זה היה סימן של השואה, התורה לא הייתה מכובדת בעיני האנשים, וגדולי הדור היו צריכים להתבזות נורא באסיפת כספים. קודם נסיעתו הלך לחפץ חיים ושאל אותו מה להגיד לבני דרום אפריקה, אמר לו החפץ חיים תגיד להם כמה זה קל לעשות תשובה. זה רואים אצל בני קורח.

עד היום קורח נמצא בתוך האדמה, עד לעתיד לבוא, אלפי שנים. הם ברגע האחרון עשו הרהור תשובה, וגדלו עד כדי שנהיו לויים, מבור כל כך עמוק עלו לדרגא גבוהה, זה כוחה של תשובה.

ברכת מזל טוב למורנו ורבנו מאיר דרכנו ומבעיר נפשותינו באור התורה,
לרגל נישואי בתו בשעתו"מ